

СУДОВА МЕДИЦИНА

УДК 616.89-008.442-008.12:340.63

*О.А. Козерацька**Київський міський центр судово-психіатричної експертизи***ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ФАКТОРІВ
НА СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНУ ОЦІНКУ ОСІБ,
ЯКІ СКОЇЛИ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
НА СЕКСУАЛЬНОМУ ҐРУНТІ**

Виконано аналіз суцільної вибірки з підекспертних, які скоїли кримінальні правопорушення на сексуальному ґрунті та знаходилися на судово-психіатричній експертизі в Київському міському центрі судово-психіатричної експертизи з 2000 по 2015 р. (протягом 16 років). Усього досліджено 287 підекспертних. Для визначення взаємозв'язку між ступенем порушення можливості усвідомлювати свої дії й керувати ними та вирішенням експертних питань автором з групи осудних емпірично була виділена група обмежено осудних, яка була сформована штучно, виходячи з вітчизняної концепції обмеженої осудності. Проведено порівняльний статистичний аналіз досліджуваних груп осудних, неосудних та обмежено осудних. Встановлено, що виявлені соціально-демографічні та клінічні особливості можуть бути використані для визначення критеріїв обмеженої осудності при судово-психіатричній оцінці осіб, які скоїли кримінальні правопорушення на сексуальному ґрунті.

Ключові слова: *судово-психіатрична оцінка, осудність – обмежена осудність – неосудність, сексуальні злочини, розлади сексуального потягу.*

Вступ

Серед тяжких злочинів проти особистості особливе місце займають злочини проти статевої недоторканості. Характерною рисою цього виду злочинності є те, що його найнебезпечнішим проявом є насильницькі злочини (зґвалтування, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом). Саме ці злочини часто бувають пов'язані з іншими формами злочинного насильства – вбивствами, нанесенням шкоди здоров'ю різного ступеня тяжкості, побоями, катуваннями тощо. Потерпілим, крім фізичних ушкоджень, наносяться ще й психологічні травми, які можуть зруйнувати їх подальше життя [1].

Права на сексуальну свободу, на сексуальну недоторканість, недоторканість сексуального життя є похідними від особистих прав людини, а саме права на свободу і особисту недоторканість, недоторканість приватного життя [2]. Громадська небезпека цього виду правопорушень визначається рядом несприят-

ливих тенденцій в структурі та динаміці, що визначає високу значущість проблеми судово-психіатричної оцінки осіб, які скоїли насильницькі дії проти статевої недоторканості і статевої свободи особистості. У структурі сексуального насильства виявляється зростання агресивності, жорстокості злочинців, зростання числа тяжких зґвалтувань, серійної сексуальної агресії [3].

До останнього часу не розроблено чітких критеріїв судово-психіатричної оцінки психічних розладів у осіб, які скоїли сексуальні правопорушення, зокрема критеріїв обмеженої осудності. Комплексне дослідження осіб, об'єднаних загальною ознакою – наявністю елемента агресії в структурі сексуальної протиправної поведінки, є актуальним і своєчасним для виявлення чітких критеріїв оцінки їх психічного стану.

Мета роботи – на основі дослідження клініко-патопсихологічних, соціально-демографічних закономірностей протікання психіч-

них розладів розробити критерії судово-психіатричної оцінки з виділенням групи обмежено осудних та критерії призначення примусових заходів медичного характеру.

Предмет дослідження – психічні та поведінкові розлади у осіб, які скоїли злочини на сексуальному ґрунті.

Методи

Для досягнення мети обстеження використано наступні методи: інформаційно-аналітичний, клініко-психопатологічний, соціально-демографічний, експериментально-психологічний, метод ситуаційного аналізу, експертний, статистичний.

Результати та їх обговорення

Усього було досліджено 287 підозрюваних, з них осудних 198 (69,7%), обмежено осудних 75 (25,4%), неосудних 14 (4,9%), рис. 1. З метою визначення взаємозв'язку між ступенем порушення можливості усвідомлювати свої дії й керувати ними та вирішенням експертних питань усі спостереження були розподілені на дві групи порівняння: 1-ша група – 198 спостережень: підекспертні визнані осудними; 2-га група – 14 спо-

стережень: підекспертні визнані неосудними; 3-тя група – обмежено осудні – 75 спостережень. Ця група в основному (73 спостереження) була сформована штучно з 1-ї групи осудних, виходячи з концепції «обмеженої осудності». Концепція обмеженої осудності базується на системному підході до поняття «обмежена осудність», який розроблявся в українській судовій психіатрії В.Б. Первомайським [4], та методологічній позиції «особистість–діяльність» Ф.В. Кондратьєва [5].

Діагностика парафілій, визначення її форм і типів проводилися згідно з критеріями діагностики МКХ-10, а також дефініціями, прийнятими у вітчизняній психіатрії. Девіації сексуальні (від збиватися зі шляху; синоніми – парафілії, парapatії, парерозії, сексуальні парестезії, перверситети) – це різні форми відхилень статевої поведінки від загальноприйнятих форм у рамках даної етнічної культури [6, 7].

Розподіл по групах наведений в табл. 1. Розподіл вибірки за статтю – в табл. 2, за освітою – на рис. 2, за сімейним станом – на рис. 3.

Таблиця 1. Розподіл груп за віком

Група	Кількість	Середня	Стандартне відхилення	Стандартна похибка	95%-вий довірчий інтервал	
					нижня межа	верхня межа
Неосудні	14	38,31	13,444	3,729	30,18	46,43
Обмежено осудні	75	38,45	12,484	1,482	35,50	41,41
Осудні	198	29,64	9,683	0,686	28,28	30,99
Всього	287	32,25	11,331	0,674	30,92	33,57

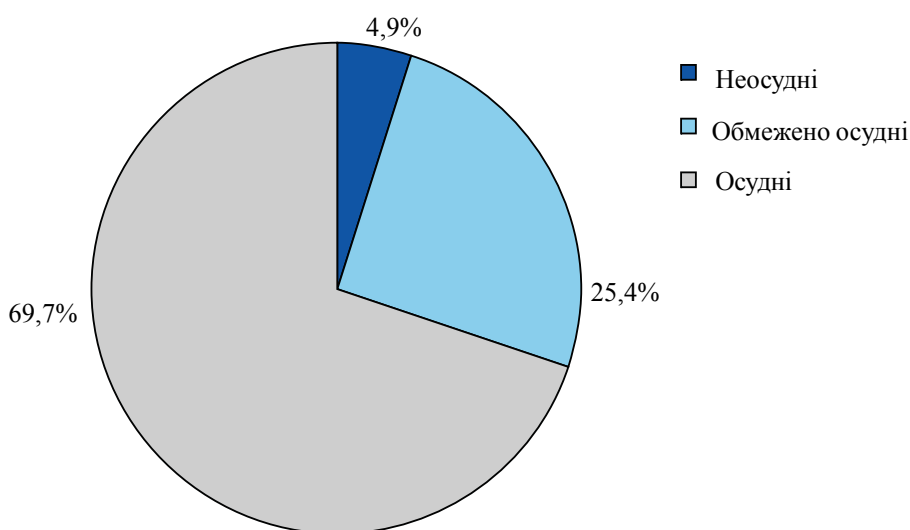

Рис. 1. Розподіл вибірки за критерієм осудності–обмеженої осудності–неосудності

Таблиця 2. Розподіл вибірки за статтю

Стать	Частота	Відсоток
Чол	284	99,0
Жін	3	1,0
Усього	287	100,0

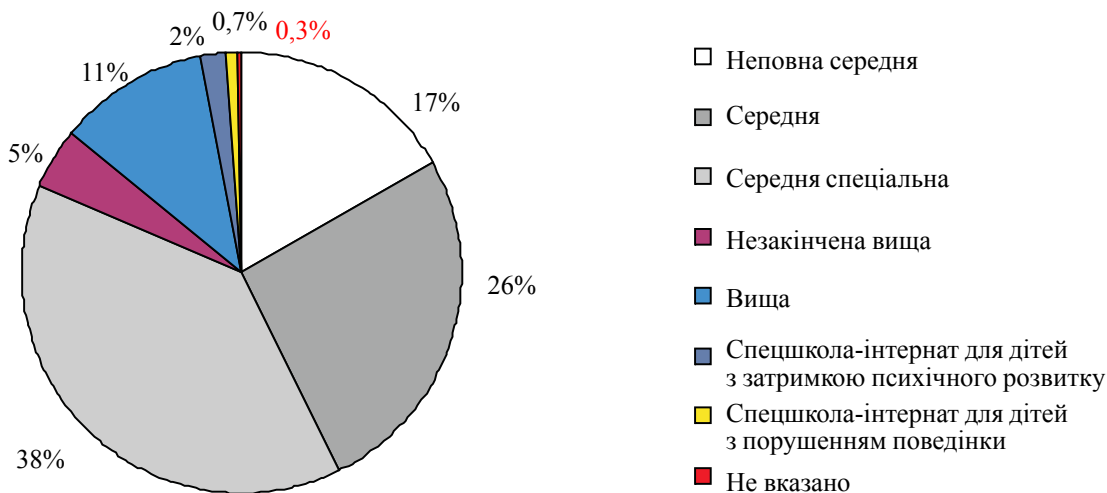

Рис. 2. Розподіл вибірки за освітою

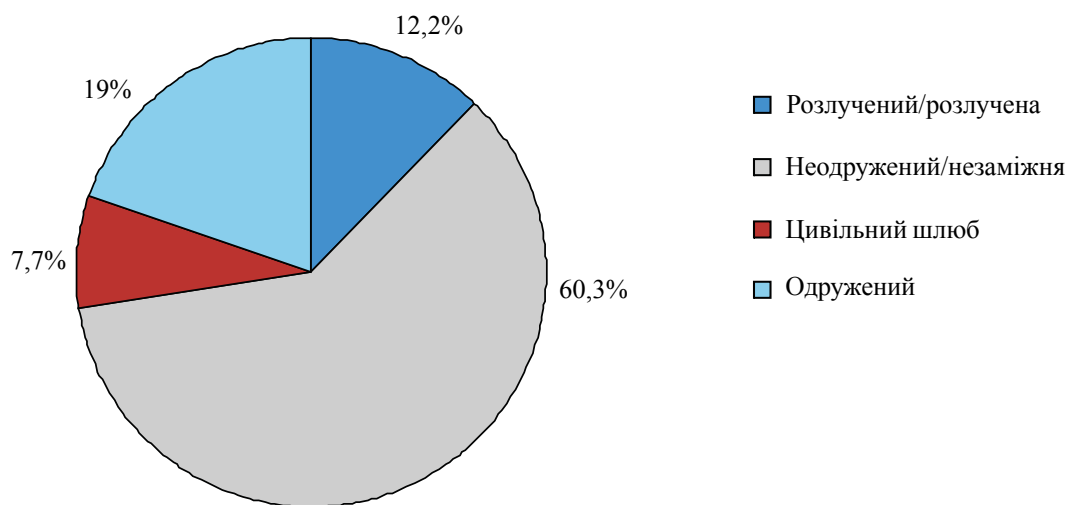

Рис. 3. Розподіл вибірки за сімейним станом

Серед підозрюваних найбільша частка осіб була із середньою спеціальною освітою – 110 (38%), середньою – 75 (26%), з неповною середньою – 48 (17%); із вищою було 32 (11%), незакінченою вищою – 13 (5%); осіб, які навчалися у спецшколі-інтернаті для дітей з затримкою психічного розвитку, було 6 (2%), у спецшколі-інтернаті для дітей з порушенням поведінки – 2 (0,7%), не вказано – 1 (0,3%).

За сімейним станом основна частка підозрюваних була не одруженою / не заміжною – 173 (60,3%), одружених – 57 (19,9%),

розлучених – 35 (12,2%), у цивільному шлюбі – 22 (7,7%), рис. 3.

Розподіл вибірки за відношенням до праці показаний на рис. 4.

Серед досліджуваних більшість [132 (46,0%)] мали постійне місце роботи. Не працювали 104 (36,2%) особи. Епізодичними заробітками займалися 26 (9,1%) осіб, працювало не за фахом 25 (8,7%).

Результати вивчення антисоціальної поведінки (судимості) до скоєння злочинів проти статевої недоторканості наведені в табл. 3.

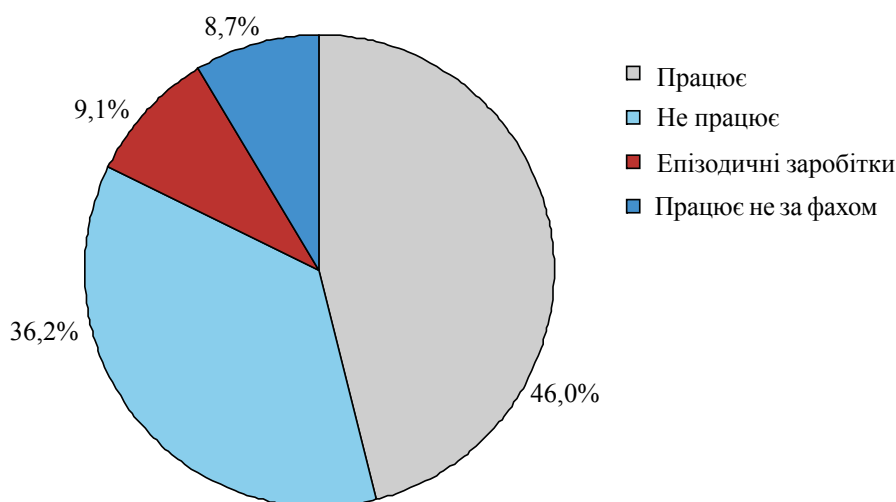

Рис. 4. Розподіл вибірки за відношенням до праці

Таблиця 3. Наявність антисоціальної поведінки (судимості) до скоєння злочинів проти статевої недоторканості

Судимість	Частота	Відсоток	Кумулятивний відсоток
Так	124	42,9	42,9
Ні	165	57,1	100,0
Усього	289	100,0	

Таким чином, проведено дослідження виявило ряд характерних соціально-демографічних факторів, що впливають на формування агресивної поведінки осіб, які скоїли злочини проти статевої недоторканості. Серед підозрюваних переважали чоловіки, найбіль-

ше було осіб із середньою спеціальною та середньою освітою. За сімейним станом основна частка підозрюваних була не одружена; 46,0% мали постійне місце роботи, не працювали 36,2%, більшість досліджуваних не були раніше судимі.

Література

1. Жижя А.О. Аналіз злочинів проти статевої свободи та недоторканості особи / А.О. Жижя // Держава та регіони. Сер. Право. – 2011. – Вип. 2. – С. 98–100.
2. Стетюха М.П. Сексуальні права людини: новий погляд сучасного суспільства на регуляцію сексуального поведіння / М.П. Стетюха // Історія, філософія, політика та юридичні науки, культурологія та мистецтвознавство. Проблеми теорії та практики. – 2013. – № 9. – С. 189–192.
3. Михайлова О.Ю. Кримінальна сексуальна агресія: теоретико-методологічний підхід / О.Ю. Михайлова. – Ростов н/Д : Изд-во Ростовск. ун-та, 2000. – 146 с.
4. Первомайский В.Б. Системный подход к понятию ограниченной вменяемости / В.Б. Первомайский, В.Р. Илейко // Судебная и социальная психиатрия 90-х годов: Материалы междунар. конф. – К., 1994. – Т. 1. – С. 90–91.
5. Кондратьев Ф.В. Методологические аспекты проблемы ограниченной вменяемости / Ф.В. Кондратьев // Ограниченная вменяемость: Сб. науч. тр. – М., 1996. – С. 18–28.
6. Международная классификация болезней (10-й пересмотр). Классификация психических и поведенческих расстройств: Клинические описания и указания по диагностике. – К.: Факт, 1999. – 270 с.
7. Diagnosis of antisocial personality disorder and criminal responsibility / M. Spaans, M. Barendregt, B. Naan [et al.] // Int. J. Law Psychiatry. – 2011. – Vol. 34, № 5. – P. 374–378.

References

1. Zhyzha A.O. (2011). Analiz zlochyniv proty statevoii svobody ta nedotorkanosti osoby [Analysis of crimes against sexual freedom and inviolability of a person]. *Derzhava ta rehiony. Ser. Pravo. – State and regions. Series Law*, vol. 2, pp. 98–100 [in Ukrainian].

2. Stetiukha M.P. (2013). Seksualnyie prava cheloveka: novyi vzhliad sovremennoho obshchestva na rehuliatsiiu seksualnogo povedeniia [Sexual human rights: a new view of modern society on the regulation of sexual behavior]. *Istoriia, filosofiia, politika i iuridicheskie nauki, kulturolohiia i iskusstvovedeniie. Voprosy teorii i praktiki – History, Philosophy, Politics and Law, Culturology and Art History. Questions of theory and practice*, № 9, pp. 189–192 [in Russian].

3. Mikhaylova O.Yu. (2000). *Kriminalnaia seksualnaia ahressiia: teoretiko-metodolohicheskii podkhod* [Criminal sexual aggression: the theoretical and methodological approach]. Rostov in Don: sight of the Rostov University, 146 p. [in Russian].

4. Pervomayskii V.B., Pleiko V.R. (1994). Sistemyi podkhod k poniatiiu ohranichennaia vmeniaiemost [Systemic approach to the concept of limited sanity]. *Sudeb. i sotsial. psikhatriya 90-kh hodov: Materialy. mezhdunar. konf. – Forensics and social psychiatry of the 90-s: Materials. Intern. Conf.* Kiiev, vol. 1. pp. 90–91 [in Russian].

5. Kondratiiev F.V. (1996). Metodolohicheskie aspekty problemy ohranichennoi vmeniaiemosti [Methodological aspects of the problem of limited sanity]. *Ohranichennaia vmeniaiemost: Sb. nauch. tr. – Limited sanity: Collection of scientific works.* Moscow, pp. 18–28 [in Russian].

6. *Mezhdunarodnaia klassifikatsiia boleznei (10-i peresmotr). Klassifikatsiia psikhicheskikh i povedencheskikh rasstroistv: Klinicheskie opisaniia i ukazaniia po diahnostike* [International Classification of Diseases (10th revision). Classification of mental and behavioral disorders: Clinical descriptions and guidelines for diagnosis] (1999). Kiiev: Fakt, 270 p. [in Russian].

7. Spaans M., Barendregt M., Haan B., Nijman H., de Beurs E. (2011). Diagnosis of antisocial personality disorder and criminal responsibility. *Int. J. Law Psychiatry*, vol. 34, № 5, pp. 374–378.

О.А. Козерацкая

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ НА СУДЕБНО-ПСИХИАТРИЧЕСКУЮ ОЦЕНКУ ЛИЦ, СОВЕРШИВШИХ УГОЛОВНОЕ ПРЕСТУПЛЕНИЕ НА СЕКСУАЛЬНОЙ ПОЧВЕ

Выполнен анализ сплошной выборки из подэкспертных лиц, совершивших уголовные преступления на сексуальной почве и находившихся на судебно-психиатрической экспертизе в Киевском городском центре судебно-психиатрической экспертизы с 2000 по 2015 г. (в течение 16 лет). Всего исследовано 287 подэкспертных. Для определения взаимосвязи между степенью нарушения возможности осознавать свои действия и руководить ими и решением экспертных вопросов автором из группы осуждаемых эмпирически была выделена группа «ограниченно вменяемых», которая была сформирована искусственно, исходя из отечественной концепции «ограниченной вменяемости». Проведен сравнительный статистический анализ исследуемых групп вменяемых, невменяемых и «ограниченно вменяемых». Установлено, что обнаруженные социально-демографические особенности могут быть использованы для определения критериев «ограниченной вменяемости» при судебно-психиатрической оценке лиц, совершивших уголовные правонарушения на сексуальной почве.

Ключевые слова: судебно-психиатрическая оценка, вменяемость – ограниченная вменяемость – невменяемость, сексуальные преступления, нарушения сексуального влечения.

О.А. Kozratskaya

INFLUENCE OF SOCIAL-DEMOGRAPHIC FACTORS ON JUDGE-PSYCHIATRIC ASSESSMENT OF PERSONS, WHAT IS THE CRIMINAL LEGAL INFRINGEMENT ON SEXUAL SOIL

The results of scientific research conducted within the framework of the doctoral thesis Forensic psychiatric evaluation of persons who have committed sexual criminal offenses. For the purposes of the study the author analyzed 287 cases of forensic psychiatric examinations regarding the subject, who committed the sexual offense and were at the forensic psychiatric examination in Kiev city center forensic psychiatric examination in 2000 to 2015 (16 years). To determine the relationship between the degree of opportunities to realize their actions and manage the solution and expert author on the group responsibility was empirically selected group limited responsibility, which was formed artificially, based on the national concept of limited responsibility. Revealed that the identified socio-demographic in this scientific research can be to determine criteria limited responsibility in forensic psychiatric examinations persons who have committed sexual offenses.

Keywords: forensic psychiatric examination, responsibility – limited responsibility – irresponsibility, sexual offenses, sexual desire disorders.

Надійшла до редакції 03.08.18

Контактна інформація

Козерацька Олена Андріївна – лікар, судово-психіатричний експерт вищого кваліфікаційного класу Київського міського центру судово-психіатричної експертизи, кандидат медичних наук, доцент кафедри правосуддя юридичного факультету Київського державного університету ім. Тараса Шевченка.

Адреса: Україна, м. Київ, вул. Володимирська, 60.

Тел.: +380444682210

E-mail: elenko3579@gmail.com.